บทที่ 4
การสร้างบทแสดงพื้นบ้านอีสานเรื่อง อุษา - บารส

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ประกอบไปด้วยความรู้เกี่ยวกับละคร หลักการสร้างละคร หมอลำ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ฉันทลักษณ์ของอีสาน และการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง อุษา – บารส มาแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างบทแสดงพื้นบ้านอีสานเรื่อง อุษา – บารสขึ้นใหม่ ซึ่งในตัวบทละครจะประกอบไปด้วย หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อเรื่องย่อ อุษา – บารส
2. ลักษณะคำประพันธ์
3. การแบ่งฉากและลำดับเหตุการณ์เรื่อง อุษา – บารส
4. บทแสดงพื้นบ้านอีสาน เรื่อง อุษา – บารส
5. ลักษณะการแต่งกายและตัวละคร
6. ลักษณะการจัดฉาก
7. ดนตรีและเพลง

1. เนื้อเรื่องย่อ อุษา – บารส

นางอุษาเป็นกุมารีที่เกิดในดอกบัวกลางสระใกล้กับอาศรมของฤาษีตนหนึ่ง พระฤาษีได้นำมาเลี้ยงไว้ ตั้งแต่ยังเป็นทารก

ต่อมาพระยาพานกับมเหสีชื่อนางกาญจน์ ซึ่งไม่มีโอรส – ธิดา ได้เสด็จมาอาศรมของฤาษี พบนางอุษาจึงมีรับสั่งขอนางอุษาไปเป็นพระธิดาบุญธรรม ฤาษีก็ยินดีถวายนางให้ พระยาพานได้สร้างหอคำขึ้นบนเขาภูพานให้เป็นที่ประทับของนางอุษา จัดเหล่าพี่เลี้ยงนางกำนัลมาดูแลรับใช้เป็นจำนวนมาก และห้ามไม่ให้ชายใดกรายใกล้บริเวณหอคำนั้น ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษถึงตาย อยู่มาวันหนึ่งนางเสด็จไปสรงน้ำแล้วได้ร้อยมาลัยรูปหงส์ใส่กระทงลอยน้ำไป และอธิษฐานว่า ถ้าใครเป็นคู่ครองของนางให้ชายนั้นเก็บได้ กระทงมาลัยนั้นลอยไปถึงเมืองพะโค ท้าวบารสซึ่งเป็นโอรสของพระยาพะโคลงสรงน้ำเก็บได้ด้วยบุพเพสันนิวาสแต่ปางหลัง บันดาลให้หลงรักเจ้าของมาลัย จึงออกติดตามมาจนพบ ทั้งสองรักใคร่และอยู่กินร่วมกัน ด้วยความเสน่หา พระยาพานทราบเรื่องทรงกริ้วมากจึงสั่งให้ทหารจับกุมท้าวบารสไปประหารชีวิตเสีย แต่เสนาอำมาตย์ทูลทัดทานว่าถ้าหากประหารชีวิตของท้าวบารสเกรงจะเกิดศึกสงครามกับเมืองพะโค จึงออกอุบายให้ฆ่าท้าวบารสด้วยการพนันแข่งขันกันสร้างวัดให้เสร็จภายในคืนเดียว โดยกำหนดเอาเวลาดาวประกายพรึกขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เป็นเกณฑ์ ฝ่ายท้าวบารสซึ่งมีกำลังน้อยและส่วนมากก็เป็นผู้หญิงได้ทำอุบายเอาประทีปโคมไฟทำเป็นดาวประกายพรึกขึ้นแขวนไว้บนปลายไม้สูงทางทิศตะวันออกเป็นผลทำให้ฝ่ายของพระยาพานคิดว่าสว่างแล้วจึงเลิกสร้าง แต่ฝ่ายท้าวบารสยังคงสร้างวัดต่อไปเรื่อยๆ จนดาวประกายพรึกจริงๆ ขึ้น ทำให้ฝ่ายท้าวบารสได้รับชัยชนะ พระยาพานจึงต้องตายตามสัญญา ท้าวบารสจึงพานางอุษากลับเมืองพะโค แล้วอภิเษกแต่งตั้งนางอุษาเป็นอัครชายา จึงทำให้นางสนมทั้งสี่ของท้าวบารสมีจิตริษยาและวางแผนกำจัดนางอุษาโดยการติดสินบนโหรหลวงให้ทำนายว่าท้าวบารสมีเคราะห์จะต้องเสด็จป่าเพียงลำพังเพื่อสะเดาะพระเคราะห์ เป็นเวลา 1 ปี เสียก่อนจึงจะพ้นอันตราย

เมื่อท้าวบารสไม่อยู่จึงถูกนางสนมทั้งสี่กลั่นแกล้งใส่ร้ายนางอุษา จนในที่สุดนางทนไม่ได้ถึงกับล้มป่วยอย่างหนัก นางอุษาทนรอท้าวบารสกลับมาไม่ไหวจึงตัดสินใจกลับไปอยู่หอคำตามเดิม เมื่อท้าวบารสกลับมาไม่พบนางอุษาจึงออกตามไปยังหอคำ พบนางอุษาซึ่งรอท้าวบารสอยู่จนได้พบหน้ากันก่อนที่นางจะสิ้นใจในอ้อมกอดของคนรักและในที่สุดท้าวบารสก็ตรอมใจสิ้นพระชนม์ชีพตามนางอุษาไป

2. ลักษณะคำประพันธ์ในบทแสดงเรื่องอุษา - บารส

คือ รูปแบบคำประพันธ์ที่นำมาใช้สำหรับเขียนบทละคร มีอยู่ 2 อย่าง คือ ร้อยแก้ว และร้อยกรอง ซึ่งมีวิธีการใช้ ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิธีใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว

จะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. ใช้ในบทเจรจา (พูด) โต้ตอบกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้กับตัวละครฐานะสามัญ เช่น บทของพี่เลี้ยง นางกำนัล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เจรจา

จำปี - ป๊ะ/น้องหล่า เฮาพากันไปซ่อยพี่บารสสร้างวัดให้แล้วไว ๆ เน้าะ

อุษา – คนเฮาน่อยซ่ำนี้ สิไปเฮ็ดสู้เสด็จพ่อได้จั่งใด ซ่ำเพิ่นอยากสิฆ่าเสด็จพี่บารสให้ตายนี้นาเอื้อย

2. ใช้บทรำพึงรำพันกับตัวเอง เช่น

เจรจา

นางสนม 1 - โอ้ย! เป็นจั่งใด๋น่อ แม่น้องนางอุษา สาวป่าผู้งามค่อง จั่งแม่นอยู่มิดอยู่เงียบนอ เฮ็ดอีหยังอยู่นอ

อุษา - (อุ๊ย ! เสียงหมู่พี่สนมทั้ง 4 ตั๋ว โอ้ยสิมาแนวใด๋นอมื้อนี้ (รำพึง) –
โอ้ย ! อยู่ข้างในห้องพี้ละ เชิญเข้ามาโลดพี่เอื้อยเอ๊ย

วิธีใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

มีดังนี้

1. กลอนอ่านหรือโคลงสาร จะใช้ในบทอ่านบรรยาย เรื่องราวเหตุการณ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บรรยาย - ยังมีดาบสเถ้า เนานั่งภาวนา
บำเพ็ญเพียร อยู่ในดงกว้าง
โดนนานได้ ดวงญาณแจ้งส่อง
เห็นเหตุฮู้ ดีฮ้ายซู่ประการ
... ...

ควรใช้ในบทโต้ตอบกัน แบบกลอนผญาเกี้ยว ดังนี้

เจรจา

บารส - ท้าวชวนน้อง นั่งอาสน์เถิงเตียง
ฮ่วมพี่ชาย อย่าเดียดฉันท์อวนอ้าย
จูงแขนน้อง มานั่งนำกัน
อุษาอาย เอยคำควรเว้า
อุษา - น้องนี้ แนวนามเชื้อ คนดงแดนเถื่อน นั่นแหล่ว
อยู่ป่ากว้าง กาน้อยต่ำวงศ์
ทุกข์ยากไฮ้ กำพลอยพ่อแม่
แต่อยู่ได้ พานท่านเมตตา
... ...

2. กลอนพูดกึ่งสัมผัส ผสมกัน คล้ายกับการเว้าผญาของชาวอีสาน หรือร่ายยาว (คำฮ่าย) ซึ่งจะใช้เฉพาะบทเจรจาของตัวละครสูงศักดิ์ ดังนี้

เจรจา
พระยาพาน - เออน้องหล่า พี่มีเรื่องสิปรึกษา
มเหสี - เอ๊า พี่มีหยังกะว่ามา น้องอยากฟังคำอ้าย เว้ามาเบิ่งดู๊

3. บทกลอนลำต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย กลอนลำเพลิน กลอนลำเต้ยโขง เต้ยธรรมดา บทร้องบายศรีสู่ขวัญ และกลอนลำทางยาวที่ใช้ในบทลำลาและบทโศกเศร้ารำพัน จะใช้ตาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เหตุการณ์และเห็นว่าเหมาะสม แต่ส่วนใหญ่จะใช้การอ่านบรรยายด้วยกลอนอ่าน (โคลงสาร) มากกว่าบทร้อง (ลำ)

3. การแบ่งฉากและลำดับเหตุการณ์เรื่องอุษา – บารส

การจัดแบ่งฉากประกอบบทแสดงพื้นบ้านอีสานเรื่อง อุษา – บารส ได้กำหนดการแบ่งฉากและเหตุการณ์ไว้แต่เพียงย่อ ๆ ส่วนรายละเอียดของฉากจะอยู่ที่บทแสดง มีดังนี้

1. ฉากนำเรื่อง – (กำเนิดนางอุษา) สระบัวใกล้อาศรมฤาษี

เหตุการณ์ - ในเวลาเช้าฤาษีเดินจงกรมมาที่ท่าน้ำได้พบนางอุษากุมารีในดอกบัวจึงนำไปเลี้ยงไว้

2. ฉากผ่านและอาศรมฤาษี (เดิม)

เหตุการณ์ - พระยาพานและมเหสี เป็นกษัตริย์ปกครองกรุงพาน ไม่มีโอรสและธิดา ทั้งสองเสด็จประพาสป่าได้พบฤาษี พระยาพานได้ขอนางอุษามาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม ฤาษีทำนายไว้ว่าเมื่อใดนางมีสามี สามีของนางจะเป็นต้นเหตุให้พระยาพานสิ้นพระชนม์ แต่พระยาพานก็รับนางมาบำรุงเลี้ยงดูจนเจริญชันษา (ในโครงเรื่องเดิมไม่มี)

3. ท้องพระโรงกรุงพาน

เหตุการณ์ - นางอุษาเจริญรุ่นชันษามีรูปทรงสวยงาม พระบิดาเกรงว่าคำทำนายของฤาษีจะเป็นจริงจึงคิดหาทางที่จะป้องกัน โดยมิให้นางอุษาพบผู้ชายใดๆ ทั้งสิ้น จึงสั่งให้เสนาอำมาตย์สร้างหอคำให้นางอยู่กลางป่า จนกว่าพระองค์จะสิ้นพระเคราะห์

4. หอนางอุษากลางป่า

เหตุการณ์ - พระบิดาได้ให้เสนาอำมาตย์สร้างหอคำให้นางอุษาอยู่ในป่า เพราะไม่อยากให้ชายใดพบรูปทรงอันสิริโฉมของนาง เมื่อนางอุษาเจริญชันษาแล้วย่อมมีจิตกระสันใคร่จะมีคู่ครอง แต่นางไม่อาจจะกระทำตามใจของตนเองได้ จึงชวนพี่เลี้ยงนางกำนัลไปสรงน้ำ

5. ท่าน้ำ

เหตุการณ์ - นางอุษาพร้อมพี่เลี้ยงมาสรงน้ำที่ท่าแม่น้ำ นางอุษาได้ร้อยมาลัยรูปหงส์และเขียนสารรักลงไปในกระทงอธิษฐานหาคู่ครองแล้วจึงลอยน้ำไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University

6. ฉากผ่าน

เหตุการณ์ - ท้าวบารสโอรสพระยาพะโคลงสรงน้ำพบกระทงและท้าวบารสพร้อมกับพี่เลี้ยงได้ติดตามมายังหอนางอุษาแล้วจึงเข้าหานางอุษา

7. หอนางอุษา (ซ่อนจากสร้างวัดไว้ด้านใน)

เหตุการณ์ - ท้าวบารสเกี้ยวนางอุษา ทั้งสองรักกันและแอบอยู่ด้วยกันอย่างลับๆ พระยาพานทรงทราบข่าวจึงเสด็จมาดู ก็รู้ความจริงทุกประการ ด้วยความโกรธจึงคิดจะประหารชีวิตท้าวบารสให้ตายเสีย แต่เสนาอำมาตย์ทูลทัดทานว่า ถ้าประหารชีวิตท้าวบารสอาจจะเกิดศึกสงครามกับเมืองพะโคได้แต่ควรจะพนันสร้างวัดแข่งขันกัน พระองค์เห็นแก่สันติสุขของประชาราษฎร จึงได้ท้าพนันสร้างวัดแข่งขันกันว่าใครจะสร้างวัดได้เสร็จก่อน ถ้าใครแพ้ก็จะต้องตาย ท้าวบารสจึงจำใจรับคำท้า (ช่วงท้ายให้ซ้อนฉากม่านมุ้งให้เห็นวัด) พระยาพานแพ้จึงสิ้นพระชนม์ไปเมื่อปลงพระศพของพระยาพานแล้ว ท้าวบารสจึงพานางอุษากลับเมืองพะโค

8. ท้องพระโรงเมืองพะโค

เหตุการณ์ - ท้าวบารสได้พานางอุษาเสด็จกลับมาเมืองพะโคกราบทูลขอพระบรมราชานุญาตอภิเษกนางอุษาเป็นอัครชายา สร้างความไม่พอใจให้กับนางสนมทั้งสี่ พวกนางจึงหาทางกลั่นแกล้งโดยการติดสินบนให้โหรหลวงทำนายว่า ท้าวบารสมีพระเคราะห์ร้ายจะต้องเสด็จป่าเป็นเวลา 1 ปี และท้าวบารสก็ได้ออกเดินป่าตามแผนของนางสนมทั้งสี่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

9. ในห้องบรรทมของนางอุษา

เหตุการณ์ - นางสนมทั้งสี่ผู้มีความอิจฉาริษยานางอุษาที่นางได้เป็นใหญ่และเป็นที่รักของท้าวบารสเหนือตน จึงวางแผนใส่ร้ายนางอุษาต่างๆ นานา จนนางอุษาล้มป่วยด้วยไข้ใจ นางไม่อาจทนรอให้ท้าวบารสเสด็จกลับมาได้ จึงกลับไปยังหอคำที่นางเคยประทับตามเดิม

10. หอนางอุษา

เหตุการณ์ - นางอุษากลับมาอยู่หอคำตามลำพังและรอวันที่ท้าวบารส จะเสด็จตามมาจนเวลาครบ 1 ปี เมื่อท้าวบารสเสด็จกลับเมืองพะโค ไม่พบนางอุษาและรู้ความจริงที่เกิดขึ้นกับนางท้าวบารสทนความคิดถึงไม่ได้จึงติดตามมา เห็นสภาพนางอุษาป่วยหนักในที่สุดนางก็ได้สิ้นใจอยู่ในอ้อมกอดของท้าวบารส และท้าวบารสก็เสียใจมาก จนตรอมใจสิ้นพระชนม์ชีพตามนางอุษาไป

4. บทแสดงพื้นบ้านอีสานเรื่อง อุษา – บารส

ฉากที่ 1
ฉากนำเรื่อง
สระบัวใกล้อาศรมฤาษี

ฉาก - สระน้ำมีดอกบัวบานกลางสระใกล้อาศรม วาดเป็นแมกไม้ทิวเขา และมีทางเดินสู่ท่าน้ำ

ตัวละคร - ฤาษี นางอุษากุมารีและนางเชิ้งดอกบัว

บรรยาย - ตอนเช้าฤาษีเดินไปที่ท่าน้ำได้พบนางอุษาอยู่ในดอกบัวจึงนำไปเลี้ยงไว้

-ดนตรี เดี่ยวแคน-

-เปิดไฟ-

ดนตรีบรรเลงลายเชิ้ง

-เชิ้งดอกบัว-

-หรี่ไฟสลัว-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรยาย (กลอนอ่าน)

- ยังมีดาบสเถ้า (เฒ่า) เนานั่งภาวนา
บำเพ็ญเพียร อยู่ในดงกว้าง
โดนนานได้ ดวงญาณแจ้งส่อง
เห็นเหตุผู้ ดีฮ้ายซู่ประการ
นั่งนานแล้ว ฤาษีมืนเมื่อย
คิดว่าวันฮุ่งเช้า จักเดินให้สว่างหาย
พอเมื่อ ดาวเพ็กขึ้น ใกล้ฮุ่งยามปลาย
ยินเค้าโมงมันขัน อ่านคอนจวนแจ้ง
กาเวาฮ้อง เตยเวยเสียงม่วน
ไก่ป่าตบปีกท้า ขันชั้นแข่งกัน
ฤาษีลุกขึ้นแล้ว ล้างส่วยเจียฟัน
ครองหนังเสือ ออกเดินยามเช้า
เถิงโบกขรณ์กว้าง เห็นบัวยืนเบิ่ง

เห็นกะยอมคัดเค้า ดอกสะมั่งมันปลา
กะดังงาดวนดง ค่ำลงหอมเฮ้า
ยินเสียงโพนโดกฮ้อง ฟังม่วนอรชร พุ้นเยอ
กาเวาวอน เมื่อตาเว็น คล้อย
เขาขานขึ้น ขันคูเฮียกคู่
แขกขอดเอี้ยง แซวฮ้องอยู่ไฮ
ดีแต่ องค์ท่านท้าว กับเอกมเหสี
ทั้งสนมกำนัล ม่วนใจจนลืมบ้าน
จนว่าเลยล่วงเข้า ขงเขตอาศรม

(พระยาพานและบริวารเข้าเฝ้าฤๅษี)

ขององค์พระฤๅษี ผู้มีญาณกล้า
มีแต่อุษาน้อย นางเดียวเป็นหมู่
อยู่ซ่วงใช้ ตนเจ้าพ่อรัสสี
แต่นั้นสองราชเจ้า กรุงพานยศใหญ่
เห็นอุษาอ่อนน้อย ใจเจ้าอิ่นดู
คึดอยากเอาไปเลี้ยง เป็นลูกในอุทร
จึงเหนี่ยววอนฤๅษี ให้โผดผายสองเจ้า
ฝ่ายว่าฤๅษีเถ้า บ่มีขืนคำราช
กะเลยถวยนาฎน้อย อุษาให้แก่พระยา

(นางอุษากุมารีกราบ)

แล้วจิ่งแจ้ง ในเหตุเป็นรหัส
เมื่อใดนางอุษา หากมีผัวนั้น
จักเป็นวันที่ราชาเจ้า ภูธรตนพ่อ
สิได้มุดมอดเมี้ยน เมื่อฟ้าสู่สวรรค์ แท้ดาย
แต่ว่าราชาเจ้า บ่มีใจหย้านหย่อน
เถิงซิเป็นเยื่องนั้น ซิขอเลี้ยงให้ใหญ่สูง แท้แล้ว

-พระยาพานและมเหสีพานางอุษาและบริวารกลับ-

-ดนตรี เดี่ยวโปงลาง-

-ปิดไฟ-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฉากที่ 3
ท้องพระโรงกรุงพาน

ฉาก - ท้องพระโรงกรุงพาน

ตัวละคร - พระยาพาน มเหสี อำมาตย์ เสนา และนางกำนัล หมอบเฝ้า

บรรยาย - พระยาพาน รับนางอุษามาบำรุงเลี้ยงจนเจริญชันษานางมีสิริโฉมสวยงาม พระองค์เกรงว่าคำทำนายของฤาษีจะเป็นจริงจึงคิดหาทางป้องกันโดยไม่ให้นางอุษาพบผู้ชายใดๆ ทั้งสิ้น จึงสั่งให้เสนาอำมาตย์สร้างหอคำให้นางอยู่กลางป่า จนกว่าพระองค์จะสิ้นพระเคราะห์

-ดนตรีบรรเลง พิณ-

-ปี่ไฟ-

เจรจา

พระยาพาน - เออน้องหล้า พี่มีเรื่องสิปรึกษา...

มเหสี - เอ๊า พี่มีหยังก็ว่ามา น้องอยากฟังคำอ้าย...เว้ามาเบิ่งดู๊

พระยาพาน - คือว่า...พี่เหลียวเบิ่งนางน้อย ลูกสาวเฮาก็ใหญ่ แล้วดาย...เจ้าว่าบ่

มเหสี - โดย...น้องก็ว่าจั่งซั้น นางเป็นสาวขึ้นกว่าหลัง...อี่หลีแล้ว

พระยาพาน - น้องเอย...พี่นี้เห็นลูกแล้ว คึดฮอดคำพ่อฤาษี เพิ่นเว้าเถิง ซาตาลูกเฮาเอาไว้...จื่อได้บ่น้อง

มเหสี - โดย...จื่อได้ อันว่าคำเพิ่นเว้า บ่เคยลืมจักเทื่อพี่เอย เพิ่นว่าลูกอ่อนน้อยสิพาให้เกิดเข็ญ...แม่นบ่?

พระยาพาน - นั้นแล้ว...คั่นนางได้ผัวมื้อใดพ่อชิตายมื้อนั้น...น้องเอย...ซู่มื้อนี่พี่ก็คึดบ่มีลืม หือว่ากรรมปางหลังมันจ่องเวียนมาใกล้...แล้วบ่

มเหสี - อ้าว! มาว่าจั่งซั่น แล้วเฮาซิเฮ็ดจั่งใดละ?

พระยาพาน - พี่สิว่าจั่งซีนา...พี่ได้สั่งเขาให้ เฮ็ดหอไว้หลังหนึ่ง อยู่ในดงใหญ่กว้าง เอาไว้เซื่องลูกเฮา มีท่าน้ำใสเย็นให้ลงอาบ มีดอกไม้ เป็นฮั้วฮอบหอนั้นแหล่ว

มเหสี - ฮ้วย...ไปลักเฮ็ดไว้แต่ยามใดนอญาพี่ สังบ่บอกให้น้องให้ฮู้นำแน่

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
RAJAPHAT MAHAPRAKHAM UNIVERSITY

เจรจา

อุษา - เอื้อย เป็นหยังนอ พ่อแม่น้อง เพิ่นคือเคียดชังเฮา พามาปละปล่อยวางไว้กลางดงด้าว.....หือเอื้อย

จำปี - โอย! น้องหล้า เอื้อยกะบ่สู้คือกันละ ฮู้แต่ว่า เพิ่นสั่งให้ซุมเอื้อยมาบัวระบัติน้องให้ดีๆ ท่อนั้นล่ะ

อุษา - ยามใดน้อ ซิได้คืนเมือบ้านไปหาพ่อแม่ อยากไปนั่งอยู่ใกล้ ฟังถ้อยพ่อสอนเอื้อยเอย

จำปา - หล่าเอย...เอื้อยได้ยินคำเพิ่นเว้า ว่าพระพ่อเหนือหัว มีเคราะห์เข็ญหนาหนักบ่อาจหนีมันได้ จึงจำให้ไทซุมเฮามาอยู่ป่า จนว่าเคราะห์สิ่งฮ้ายหนีไปแล้วจั่งให้คืน น้องเอย

มาลี - อดเอาไว้สาก่อน อย่าฟ้าวอยากเมือหว่างนี้เถาะ พระพ่อเฮาเพิ่นสิว่าเอาเนาะหล่าเนาะ

อุษา - บ่เป็นหยังดอก มีพวกเอื้อยอยู่เป็นหมู่น้องกะพออยู่ได้อยู่ดอกเอื้อย

มาลา - อันนี้...เอื้อยว่าเอาจั่งซี้ซิดีบ่?

อุษา - เอาจั่งใดเอื้อยว่าเบิ่งดู๋

มาลา - เอื้อยว่า เฮาพากันไปย่างเหล้น ชมหมู่มาลาในสวนขวัญ ฮอบหอโฮงกว้างพอควรแล้ว จั่งค่อยเลยไปท่า ลงเหล้นน้ำให้หายฮ้อนซ่วงใจ...ดีบ่หล่า?

อุษา - เออ...กะดีคือกันละ ไปเอาผ้าเอาแพรไปให้น้องนำแน่เด๊อเอื้อย

มาลี - บาดนี้ละ ข้อยซิได้ตีกลองน้ำ เต้ยหาผู้บ่าวละ ถ้าเบิ่งโลด!

จำปี - เออ! ระวังโตให้ดีเถาะนางมาลี เจ้าฮู้บ่พ่อพระยาเพิ่นคาดโทษไว้จั่งได๋ อย่าขึ้นแฮงหลายนางนี่แมะ

มาลี - คนเฮานี้ คั่นว่าเป็นสาวแล้ว ห้ามมีผัวซิแม่นบ่? ใฝ่สิมาสืบสร้างพงศ์เชื้อหน่อแนวไว้นอ ท่านเอย

จำปี - เอ่อๆ ! เจ้าท่าเบิ่งโลด จักหน่อยสิว่าข้อยบ่บอก ระวังเด๊อ!

จำปา - โอ๊ย! เซาๆ อย่าสิเถียงกันหลายไป เฮาพากันลงไปสวนก่อนเถาะ ฟ้าวๆ เข้ามันสิสวยก่อนเด้อ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-ลำเพลิน-

อุษาลำ สวยสามโมงมาแล้ว แก้วอุ่นนางอุษา
สิไปชมมาลา จั่งค่อยสาสรงน้ำ
ยามเมื่อตาเว้นค้อย ตะเวนแลงแสงต่ำ
จั่งสิกลับต่าวห้อง โฮงกว้างแม่นบ่อนนอน
อุกใจเด้ เด้หล้า อุษานางแสนว้าเหว่
อกสิเพแตกม้าง ฮามฮ้างอยู่ผู้เดี่ยว
นางเหลียวหลังเหลียวหน้า ยามอุษาสิลงท่า
พาหมู่สาวซ่วงใช้ ไปลงเล่นแม่นที

-ผู้แสดงฟ้อนประกอบหมอลำ-

-ลำเดินกลอน-

* โอ้ยเด้ชายจากันแล้ว สิลีลาย้ายย่าง
โตอีนางนาถน้อย สิไกลบ้านเก่าหลัง
ฟังนกฮ้อง ก้องป่าไพรหนา
เฮามา ลีลาเดิน ด่วนไปบ่มีช้า
* คำชายต้าน หวานไปทุกสิ่ง
ชายคือลิงหลอกเจ้า ลวงล่อเล่าหลง
ลงเล่นน้ำ ริมท่าสระพังหลวง
เชิญพ่อควงฤทัย ด่วนไปนอสรงน้ำ

-ดนตรีนำเต้ยโขง 1 เที่ยว-

-ลำเต้ยโขง-

ตัวพี่อย่าได้พวง (ซ้ำ) เชิญพ่อโฉมยงมาลงเล่นน้ำ
ขอเชิญเถิดพ่อคนงามขำ (ซ้ำ) มาลงเล่นน้ำกับน้องนะพี่
เชิญเถิดคนดีอย่าได้ตัดลอน (ซ้ำ)
เอ้า เร็วๆ ไวๆ (ซ้ำ) เชิญพ่อไฉไลคลาไคลเถิดหนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เอ้ามาพี่มา (ซ้ำ)
จะสุขฤทัยได้สรงวารี

เร็วไวเถิดหนาแก้วตาขวัญใจ

-ลำเต้ย-

เว้าวอนองค์อวนอ้าย (ซ้ำ)
เจ้าอย่ารอกะละแม่นอยู่ช้า
พี่บอกมั่นหมายว่าจะมาหมั้น
อ้ายอย่าเปลี่ยนแปลงไปมีคนใหม่

พระพี่ชายเจ้าผู้รูปหล่อ
ให้นางท่าบ่าวพี่ชาย
เคยบอกฉันสิมาขอแต่ง
พี่อย่าหลายใจหลายเด้อน้าย (ซ้ำ)

-ดนตรีทำลายลำเพลินต่อ-
-ผู้แสดงเดินไปท่าน้ำ-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฉากที่ 5

ท่าน้ำ

(ต่อเนื่องจากฉากที่ 4)

ฉาก - เป็นฉากแม่น้ำ และมีป่าเขา (ตกแต่งบรรยากาศให้ร่มรื่น)

ตัวละคร - นางอุษา พี่เลี้ยงทั้งสี่ และนางเซิ้งอุษาลงสรง

บรรยาย - นางอุษาพร้อมพี่เลี้ยงมาเล่นน้ำที่ท่าน้ำ ส่วนนางอุษาได้ร้อยดอกไม้เป็นหงส์กางปีก ยืนจับบนกระทงหยวกกล้วยที่เขียนสารลงในกาบกล้วย อธิษฐานเสี่ยงหาคู่ครอง แล้วปล่อยกระทงลอยไปตามน้ำ

-ลำเพลิน-

ละพอแต่มาเถิงน้ำ นทีหลวงสิลงท่า
นางสิละเครื่องลง นางสิปลงเครื่องไว้
สิลงเล่นแม่นที
เอิ้นเอาบ่าวต่างบ้าน มาลอยล่องแม่นนำกัน
เล่นพะลันกินหู เล่นบักงูกินหาง
ไล่อีนางอยู่ในน้ำ

(ฉวีวรรณ พันธุ : แต่งเติม)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-กลองโทนตีส่ง-

-ผู้แสดงฟ้อนลำเพลินตีกลองน้ำ-

* ตีกลองน้ำ ดังมาตุ้มเติ่น ตุ้มเติดเติน
ละวังเวิน เตอเติ่น
* ตีบาดยาวยาวตีดราวเหญิ้นๆ ตีเอิ้นใส่แฟน
คิ้วแลนแค้นๆ หากบ่แม่นแฟนใผ่
ให้พี่ชายมาหา อวยตามาทางพี้ๆ ๆ
มีคู่ซ้อน นอนเฮียงเจ้าไป่
หรือบ่คิดอยากได้ ใจน้องเล่านำ
เจ้าอำล้ำเจ้าผู้ช่างงามขำ เจ้าผู้มวยผมดกเจ้าผู้กกผมดำ
สิอวยลำ มาลงฟ้อนๆ ๆ ๆ

-ดนตรีทำลายลำเพลิน-

-เซิ้งอุษาลงสรง-

บทสอย (แทรกตอนเซิ้งอุษาลงสรง ได้ไม่เกิน 2 ครั้ง)

- สอย สอย เป็ดขี่เป็ดอยู่ใต้ย่มไผ่ ไก่ขี่ไก่อยู่ใต้ย่มทัน จักว่าคันบ่คันสั่นขนอยู่ทึดทึด นี่กะสอย.....
- สอย สอย นกขี้ถี่บินข่วมทางเกวียน สาวนักเรียนมักครูประจำชั้น คั่นบ่เฮ็ดจั่งซั้นสิบ่ได้คะแนนดี นี้กะสอย
- สอย สอย ผักกะโดนกินกับลาบปลากะเดิด กินบ่สู้จักเปิดใผ่ว่าแม่นอิหยัง ฮึ! นี้กะสอย
- สอย สอย นกขี้ถี่กินบีนกขอด หาเอาเมียตาบอดเต้อ มันจั่งแล่นบ่ทัน นี้กะสอย
- ก้วด...ก้วด คนหน้าสวดเขาว่าคนขี่ดู่ ยามผัวไปซาอู่หนีไปเหล้นแต่บ่าว บาดได้ถึกเขาหย่าวจั่งสู้จักมาเสือน นี้กะสอย
- อูดหลูด...อี่แม่เถ้าอูดหลูด ได้เมียหน้าบูดปานได้เหยียบถึกขี้หมา ตื่นขึ้นมาเหม็นแต่หน้าบูดๆ ขี้เดียดเด.....นี้กะสอย
- สอย สอย สาวเอกไทยบ่สู้จักกาพย์กลอน บาดถึกตอนเขาจับบ่อนนั้นสัมผัสนอกสัมผัสในคุณพี่ นี้กะสอย
- สอย สอย คั่นแม่นอยากกินผักให้สู้จักพากันปลูก คั่นอยากได้ลูกให้สู้จักนอนนำกัน นี้กะสอย
- สอย สอย เด็กน้อยฮ้องไห้อยู่แงๆ บ่แม่นพ่อกับแม่มันเหล้นมวยปล้ำกันอยู่บ๊อสู..... นี้กะสอย

สัมภาษณ์ อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (5 กุมภาพันธ์ 2545) อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้แนะนำว่า วิธีการสอยควรใช้คำกลางๆ แต่ละครั้งควรดูปฏิกิริยาของผู้ชมก่อน จะใช้ได้ไม่เกิน 1 หรือ 2 ครั้ง เท่านั้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เจรจา (แทรกตลก)

มาลี - มาเค้อ ผู้บ่าวเอย! มาเล่นน้ำนำกันม่วนๆ เค้ออ้ายเค้อ

มาลา - ทางนี้กะว่างเค้อ

จำปี - ฮี่ย! นางนี้แมะ แม่นอีหยังเจ้าว่างเดียวนี้ฮึ!

มาลา - ฮ้วย! ข้อยกะบ่มีแมะ กะอยากได้คือกันตั๋ว

จำปา - ป๊ะ (กระซิบ) เฮาไปจอบเบิ่งทางฟุ้นเถาะ ฮ่ามีผู้บ่าวมา

มาลี - อือ! ไปค่อยๆ ไปเฮา

นางอุษาเขียนสารรักลงกระทงลอยน้ำไป

บรรยาย (กลอนอ่าน)

- พอแต่เสร็จสรงน้ำ อุษานางขึ้นจากท่า
ดึดอยากเอาดอกไม้ มาร้อยแจ้แต่งสาร
แต่นั้นนางเลยย้อยดอกไม้ เป็นฮูปหงส์เหิน
คือสิเว่นเว่นบิน ล่วงลมเทิงฟ้า
แล้วจิ่งเอาหยวกกล้วย มาผูกเป็นแพ
เผื่อเป็นยานให้หงส์จับ เมื่อลอยลงน้ำ
แล้วคัดเอากาบกล้วย อันงามควรเบิ่ง
เฮ็ดเป็นสารส่งให้ ชายกล้าผู่ประสงค์
สารนี้ซื่อว่าหงส์คำน้อย โตเดียวบ่มีคู่
ของคนผู่อยากได้หมู่เว้า วานใช้ส่งมา
คั่นใฝ่ได้อ่านแล้ว อย่าติว่าคนเขียน
ขอให้พิจารณาดู ก่อนสิวางลงถิ้ม
โอนอ้องชื่อว่าอุษาเศร้า ลูกพ่อพระยาพาน
เนาในหอเสาเดียว อยู่กลางดงค้าว
พ่อเพิ่นตกแต่งไว้ บ่ให้ใฝ่ฮู้ฮ่อม
เฮ็ดเป็นหอเซื่องน้อง หวังให้ม้มหมู่ชาย
คอบว่าพ่อนั้นมีเคราะห์ฮ้าย เข็ญใหญ่จำจอง
คั่นนางมีชายครอง พ่อจักตายวันนั้น
น้องนี้อุกอั่งแหน้น บ่มีใฝ่ซิมาซ่อย ได้แล้ว
ชายใดฮู้ข่าวแล้ว ให้ไวฟ้าวมาซ่อยนาง แน่ท้อน

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระสกลนคร
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

พอเมื่อนางแต่งแล้ว ม้วนห่อดาดี
เหน็บไว้ว่างตีนหงส์ บ่ให้หลุดลงน้ำ
แล้วก็ยอมือขึ้น อธิษฐานคำม่วน
สาธุเด้อเทพอยู่ฟ้า ทั้งในน้ำแม่นที
เทือนี้อุษาน้อย ขอเพิ่งใบบุญ
ให้พาสารหงส์คำ ส่งเถิงชายกล้า
ผู่เคยทำบุญสร้าง นำกันแต่ปางก่อน
เชิญเพิ่นมาเที่ยวเหล้น นำน้องให้ม่วนใจ แน่ท้อน

เจรจา

จำปี - น้องหล่า สิเขียนสารหาผู้บ่าวเบ๊าะ

มาลี - อธิษฐานให้ผู้บ่าวมาหาเฮาเด้อหล่า

จำปี - ฮึ้ย! เจ้าคะจั่งแม่นเว้าไปทั่วเน๊าะ นางนี่แนะ

จำปา - เจ้าอยากได้อีหยัง ทีมันดี กะอธิษฐานเอาโหลดน้องหล่าเอ๊ย

อุษา - สาธุ เด้อ! เทพยดา เจ้าป่า เจ้าเขา ทั้งหลายเอ้ย ผู้ข้ามีกรรมอีหยัง จั่งได้มาอยู่ป่าผู้เดียวจั่งซี้ ถ้าแม่นว่าผู้ข้า เคยมีคู่ครอง ขอให้ผู้มีบุญวาสนาที่เป็นคู่ของผู้ข้าแต่ชาติปางก่อนพุ้น ให้เก็บหงส์กับสารฮักก้านนี้ได้ แล้วให้พระอวนอ้ายเพิ่นฟ้าวมาหาผู้ข้า แน่เด้อ สาธุ

มาลี - เฮ! ลอยไปแล้ว ไปเด้อๆ ให้ผู้บ่าวเก็บได้แน่เด้อ

มาลา - ป๊ะ อีหล่า ค่ำแล้ว เฮามาพากันเมือโฮงหอเฮาเถาะเน๊าะ หล่าเน๊าะ

อุษา - ป๊ะ เอื้อย มาพากันเมือเถาะมันสิค่ำกลางทาง

มาลี - โอ้ย! จั่งแม่นม่วนเน๊าะ ป๊ะๆ เมือบ้านเฮาเถาะหล่า

-ดนตรีบรรเลงทั้งวง-

-ผู้แสดงเข้าโรง-

-ปิดไฟ-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฉากที่ 6

ฉากผ่าน

ตัวละคร - ท้าวบารสและพี่เลี้ยง

บรรยาย - ท้าวบารสและพี่เลี้ยง ตามมายังหอนางอุษา

-ดนตรีเดี่ยวพิณ-

-เปิดไฟ-

-ผู้แสดงออก-

บรรยาย (กลอนอ่าน) - บัดนี้จะกล่าวเถิงบารสท้าว ก้ำฝ่ายเมืองพะโค
โอรสของพระยา แห่งนครไกรปุ้ย
บาก็ชวนเอาได้ เสนาเป็นหมู่
ลีลาสู่ท่าน้ำ ลงเล่นโสรจสรง
แต่นั้นบารสท้าว เหลียวเบิ่งกลางกระแส
เห็นแพหงส์ลอยวน ค่อยเวียนมาใกล้
บาก็คว้าวเอาได้ แพหงส์หยวกอ่อน
ใต้ตีนหงส์ดอกไม้ เห็นกาบกัทลี
มีโตอักษรจารเขียน อ่านดูเห็นแจ้ง
ว่าสารนี้ชื่อหงส์คำน้อย อุษานางเขียนส่ง
ทนทุกข์หลายจั่งฮ้อง หาชายกล้าซอยนาง นั่นแหล่ว

- ท้าวบารส ถือกระทงขึ้นฝั่ง – แสดงท่าให้ทราบว่าได้ลาพระบิดา – พระมารดา ไปเที่ยวป่ากับพี่เลี้ยง จึงอ่านบทต่อ –

บุพกรรมก่อนกี้ เคยเป็นคู่เดียงหมอน
คลใจบาจำจร จากเมืองมาหาน้อง
หลายวันมื้อ กับเสนาทั้งคู่
กะมาเถิงแห่งห้อง ของน้อยอ่อนอุษา
บาก็เหลียวเบิ่งแล้ว เห็นหอใหญ่เสาเดี่ยว

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครสวรรค์
RAJABHAT NAKHONSAWAN UNIVERSITY

เป็นดั่งคำในสาร ที่ส่งไปหาอ้าย นั่นแหล่ว
บาจิ่งจานำอ้าย เสนาทั้งคู่
ว่าให้คอยอยู่นี้ ตนข้อยซิด่วนไป ก่อนแล้ว

เจรจา

บารส - อ้ายทองสุขเอ้ย เฮากะเดินทางมาไกล ย้อนว่าหงส์คำของนางอุษาเขียนมานี้ละ นางคือสิผู้งามหลาย ข้อยมาฮักนางเป็นตาใจขาดแท้อ้าย

ทองสุข - เพิ่นว่า นี้ละคือ บุพเพสันนิวาส คาดสิเป็นคู่ฮักคู่แพงกันมันเป็นจั่งซี่ละน้องเอ่ย

-เสียงนางกำนัลพูดคุยกัน-

จำปี - คืนนี้เดือนหงายจั่งแม่นงามแท้น้อ

จำปา - แจ้งงามจั่งซี้ แม่นเฮาอยู่บ้านอยู่เมืองเฮากะสิได้ลงข่วงเข็นฝ้ายถ่าผู้บ่าวบ้านเฮาดี้เน๊าะ

มาลี - โอ้ย! ผู้บ่าวเอ้ย ใผ่ผู้โก้รูปหล่อๆ มาเล่นนำน้องแน่เด้อ้าย เด้อ

มาลา - มาเด้อข่อยกะยังว่างเด้อ

ทองสา - ฟังๆ ฟุ้น เบิ่งทางนั้นแน่ หอหินสูงนั้น มีเสียงแม่หญิงเว้ากันเถิงฮ้องหมอลำจ้อยๆ อยู่ฟุ้น บ่แม่นเฮามาฮอดแล้วเบ๊าะหล่า

บารส - น้องคิดว่าสิแม่นอยู่ดอก ซุมอ้ายถ้าน้องอยู่นี่ก่อนเด้อ น้องสิไปเบิ่งสาก่อน

ทองสา - โดยข้าน้อย ฟ้าวไป ฟ้าวมา เด้อน้องเอย

ทองสุข - ระวังโตให้ดีๆ เด้อน้องหล่า แม่นมีเหตุอีหยังให้ฟ้าวฮ้องบอกซุมอ้ายเด้อ

บารส - บ่เป็นหยังดอก อ้ายบ่ต้องห่วง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-ดนตรีเดี่ยวพิณ-

-ปิดไฟ-

-ผู้แสดงพี่เลี้ยงเข้าโรง-

-เปิดไฟในห้องนางอุษาต่อ-

ฉากที่ 7

หอนางอุษา

ฉาก - ในหอนอนนางอุษา (เหมือนฉาก 2) และซ้อนฉากวัดไว้ด้านใน

ตัวละคร - นางอุษา ท้าวบารส นางพี่เลี้ยงกำนัลทั้งสี่ พี่เลี้ยงท้าวบารส พระยาพานและเสนาอำมาตย์ ตามเสด็จประมาณ 8 – 10 คน

บรรยาย - ท้าวบารสเข้าหานางอุษา ทั้งสองรักใคร่แล้วจึงอยู่ด้วยกัน พระยาพานทราบข่าวจึงเสด็จมาดู ก็รู้ความจริงทุกประการด้วยความโกรธหวังจะประหารท้าวบารส แต่อำมาตย์ทูลทัดทานว่า ถ้าประหารท้าวบารสแล้วอาจจะเกิดศึกสงครามกับเมืองพะโค แต่ให้พนันสร้างวัดแข่งขันกัน ในที่สุดพระยาพานเห็นแก่สันติสุขของประชาราษฎร จึงได้ท้าพนันสร้างวัดแข่งขันกันว่าถ้าใครแพ้ผู้นั้นจะต้องตาย ท้าวบารสจึงจำใจรับคำท้าของพระยาพาน

-ดนตรีเดี่ยวซอ-

-เปิดไฟ-

-พูดผญาเกี้ยว-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บารส	- บากะย่างยองเข้า	โฮงนาถนางอุษา
	เห็นนงนางนอนหลับ	อยู่เถิ่งเตียงน้อย
	แอมเสียงให้	สัญญาณน้องตื่น
อุษา (ตกใจ)	- นางนาถน้อย	ผินหน้าสู่พระองค์
	ลงจากอาสน์	วันทาถามพี่
	เหตุดีฮ้าย	ใดดั้นดุ่งมา
	ที่แห่งนี้	ต้องห้ามชายหาญ
	ใผ่ผายมา	มรณาเหมิดเหมี้ยน
	คอบว่าข้า	ชาตาขัดพ่อ
	ชายชู้ ฆ่า	พ่อม้วยแม่นจริง
	เอา มาลี้	อยู่ดงแดนเถื่อน
	พ้นโศกย้อน	จั่งสิเต้าสู่เมือง
	โตอวนอ้าย	มีชื่อสันใด

จั่งผายมา แห่งโฮงตัวน้อง
ขอให้เผยคำเว้า เป็นมาทุกสิ่งนั้นถ้อน
บารส - โตพี่นี้ บารสเป็นชื่อ นั่นแหล่ว
โอรสท้าว พะโคนั้นพ่อตน
สุขอยู่สร้าง เมืองกว้างถิ่นไกล
ลงสรงน้ำ หงส์คำน้อยล่องมา
พี่เห็นเข้า ตัวได้แห่งหงส์
เห็นสารน้อง อุษาเป็นชื่อ
เจ้าของหงส์ ล่องลอยถึงพี้
กรรมใดสร้าง กำพลอยพรากคู่
อยู่เดียวยั้ง โฮงกว้างแห่งหอ
พิสวาทน้อง ดั้นดุ่งมาหา
บุพเพหลัง เหนี่ยวมาหาน้อง
เอาพี่เลี้ยง อาชาเป็นหมู่
คอยอยู่เบื้อง ทางใต้ตีนหอ
รอพี่ชาย เพิ่นมาเป็นเพื่อน
องค์อวนน้อง สิว่าสันใด
พอสิยินดีนำ ผู้ประสงค์เดียงน้อง บ่เด
อุษา - พอได้ฟังคำต้าน มาดีโดยเที่ยง
อุษาเชิญพี่เจ้า ประทับอาสน์บ่อนบน
ยกเต้าแก้ว ขันหมากสลาถวย
มือซุนมือ หื่นกระหายใจเต้น
บารส - ท้าวชวนน้อง นั่งอาสน์เถิงเตียง
ฮ่วมพี่ชาย อย่าเดียดฉันท์อวนอ้าย
จูงแขนน้อง มานั่งเทียมองค์
อุษาอาย เอ่ยคำควรเว้า
อุษา - น้องนี้แนวนามเชื้อ คนดงแดนเถื่อน นั่นแหล่ว
อยู่ป่ากว้าง กาน้อยต่ำวงศ์
ทุกข์ยากไฮ้ กำพลอยพ่อแม่
แต่อยู่ได้ พานท่านเมตตา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

อุปภัมภ์เลี้ยง เจริญมาจนใหญ่
ฮักดั่งแก้ว ตาท่านแม่นจริง
ขอให้เมตตาน้อง อย่าหยามเพิ่นพ่อ
เข้าสู่ท้าว โอมน้องก่อนควร
บารส - โอ้ย อุษาน้อง พี่มาแดนเถื่อน
หลายขวบมื้อ หิวย้อนเมื่อยแฮง
อึดอยากไฮ้ แนวกินซู่สิ่ง
มาเถิ่งน้อง หวังเจ้าผู้เดียว
ฮักนาถน้อง ผู้เดียวแท้เที่ยง
พี่สิตกแต่งน้อง เอกแท้เที่ยงจริง
พี่สิไปโอมน้อง เอาเป็นเอกมเหสี
แต่ว่าในเทื่อนี้ อย่าให้พี่มาดาย
ให้พ่ชายเชยชม ดั่งจตกระสันต์ดิ้น
ให้ขอสงสารอ้าย ผู้ฮักจริงดั้นดุ่ง
คั่นบ่ได้มื้อนี้ สิตายถิ้มบ่เหลือเด้อ น้องเอย
อุษา - ความอันนี้ น้องบ่คืดเดียดฉันท์
แต่ว่าเร็วเกินไป ย่านภัยพ่อเจ้า
เพิ่นจาไว้ ความเด็มหนักอยู่
เย็นเอาไว้ ฮักหมั่นจั่งอยู่โดนดี้ อ้ายเอย
บารส - เฮาสองฮู้ เห็นกันจริงเที่ยง
บ่ได้เผยบอกต้าน ใฝ่ซิฮู้ดั่งใจ เด้ละน้อง
บรรยาย - หยับเข้าใกล้ สองกอดเชยชม
สองสุขสม ดั่งภิรมย์หมายแม้น

-ทำเสียงลม ฝน ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง-

-นางอุษาท้าวบารสเกี้ยวกันแล้วนอนบนเตียง-

-ปิดไฟ-

-ทำเสียงไก่ขัน-

-เปิดไฟสว่าง-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรยาย - อุษาน้อย อยู่ในหอบ่มีโศก
(กลอนอ่าน) ได้องค์บารสท้าว นอนซ้อนกล่อมเสนห์
นางก็มีสุขล้น จนลืมหมู่นางกำนัล
ชายก็ลืมหลงดู หมู่เสนาเจ้า
ลืมกินข้าว ลืมสรงลืมอาบ
หญิงลืมพ่อบาทเจ้า ชายลืมเหง้ามิ่งเมีย แท้แล้ว
หลายวันเข้า ความรหัสเลยฮั่ว
ฮู้ฮอดพระบาทเจ้า เมืองพานพุ้นบ่นาน
พระก็มีอาชญ์ให้ เกณฑ์หมู่คนหาญ
ถือหอกแหลม คาบคมมาพร้อม
หมายชิจับชายชู้ อุษานางน้อยอ่อน
มาบัดย่า ให้หายแค้นเคียดฟุน นั่นแล้ว

-พระยาพาน และทหารออก-

- พระยาพานโกรธกล้า เห็นเหตุควรอาย
เห็นลูกสาวกับชาย ล่วงศีลกามนั้น
มันหากบังอาจแท้ บ่มีเกรงขามพ่อ
ลักลอบเหล้น เป็นชู้บ่กลัว กูนอ
ฟ้าวฟั่งเข้า สูอย่ายอมมัน
เร็วพลันจับ มัดมันอย่าช้า
กูชิฟันคอขาด ให้มันตายกับที่
ให้เป็นผีอยู่เฝ้า ดงนี้บ่ให้หนี ได้แล้ว

เจรจา

พระยาพาน - (ตะโกน) เอ้าฟ้าวเข้าสูจับชายชู้ ลูกสาวกูเอามาเบิ่ง กูอยากดูว่าหน้ามันนั้นเป็นจั่งใด

ทหาร - โดยข้าน้อย (ทำท่าจะวิ่งเข้าไปล้อมจับ)

เสนาบารส - อย่าๆ อย่าฟ้าว ฟังก่อน (ยกมือห้าม ออกมาขวางไว้ แล้วคุกเข่าประนมมือ)

ทองสี - ขอเดชะพระอาญาย่ำเกล้า พวกข้าน้อยขอฮับเอาผิดถือกซู่ประการ ขอพ่อพระยาฟังคำพวกผู่ข้าก่อนเถาะ

พระยาพาน - เซาๆ กู่บ่ฟังความสูให้มันช้า เสียเวลาให้ดายเปล่า พวกสู่มาล่วงเข้าบ่เกรงย่านต่อกูแท้นา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บารส - สมมาโทษข้าน้อยบ่ได้คิดชั่วช้า มาหมิ่นบาทพ่อพระยา คอบว่าฮักอุษาหลายจั่งล่วงคำพระพ่อเจ้า ลูกนี้ผิดไปแล้วขอยอมตายบ่มีห่วง เอาแต่พ่อสิฆ่าให้ตายถิ่มบ่ว่าหยัง

อำมาตย์ - ขอเดชะ เสด็จพ่อบ่ลองถามเบิ่งก่อนบ่ ชายผู้นี้มาแต่ไส ชื่อเสียงเรียงนามว่าจั่งใด๋ แม่นพ่อแม่เขาเป็นใผ๋ โดยข้าน้อย

พระยาพาน - เออ! หมู่สูเป็นไทเมืองใด พ่อแม่แม่นใผ๋ เว้ามาเบิ่งดู๊

บารส - สาธุ ข้าน้อยนี้ชื่อว่าบารส เป็นลูกพ่อพระยาแห่งเมืองพะโคพุ้น ลูกนี้นอนเดียวแล้งคู่ใจเป็นหมู่พากันมาเที่ยวเหล้น ชมด้าวด่านดงเลยได้มาพบพ้อน้อยอ่อนอุษาเนาในหอเสาเดียว อยู่กลางไพรกว้าง หากเป็นบุพเพสร้างนำมาแต่ชาติก่อน ลูกจั่งได้เห็นน้องนาถน้อยหน่อเมืองพ่อแล้ว

พระยาพาน - เออ! ซุมพี่เลี้ยงพวกหมู่นางกำนัล สูนี้หากเป็นใจซ่อยเสริมนางน้อย มันบ่มีเกรงย้านใจกูจักสะน่อย จั่งได้เปิดปล่องให้ชายเข้าสู่หอ ซั้นบ๊อ! (ไล่ตีนางกำนัล)

นางกำนัล - โอ๊ย! เสด็จพ่อ พวกข้าน้อยยอมแล้ว ผิดแล้ว สิฆ่าสิตีให้ตายกะแล้วแต่เสด็จพ่อสิสงสารนั้นแล้ว!

อุษา - (หมอบกราบเท้าพระบิดา) เสด็จพ่อฟังลูกก่อน อันว่าซุมพี่เลี้ยงนางกำนัลทั้งสี่บ่มีผิดแต่น้อย อุษาพี้แม่นผู้ทำ มันหากเป็นเวรฮ้าย นำมาจำจ่อง ดึงลูกให้ไปนำอ้ายบารสชาย ลูกบ่อายสังแล้ว มันเป็นกรรมคือเพิ่นว่า แม่นว่าพ่อสิฆ่า ลูกตายเมี้ยนกะบ่แหนงใจแล้ว พ่อเอย!!

พระยาพาน - เฮ้ย! คนบ่มักดีเอ๊ย! สังบ่ฟังคำเว้าดีงามของพ่อ สอนซู่มื้อแลงเช้า ช่างบ่จำแท้น้อ

-นางอุษา – ท้าวบารส เข้ามาพนมมือกราบพ่อ-

อุษา – บารส (พูดพร้อมกัน) - ลูกนี้ขอรับโทษนำองค์เสด็จพ่อ แม่นสิฆ่าบ่เลี้ยงก็ตามถ่อนบ่กล้วพ่อเอย

พระยาพาน - อุษาพ่อสิถามเจ้าคำเดียว ลูกสิถิ่มท้าวบารสได้บ่บอกพ่อมาเดียวนี้

อุษา - พ่อเอ๊ย อันคุณพ่อแม่ก็หนักกว่าภูผา บ่มีใดซังซ่าท่อคุณพ่อแม่ได้ ส่วนว่าความฮักนั้นก็ฮักหลายเป็นที่ยิ่ง บ่มีสังเปรียบได้หลายล้นกว่าแผ่นดิน แต่ฮักบาบ่าวท้าวญาพี่บารส หากเป็นความเสน่หา จ่องใจเหนี่ยวแหน้น คั่นแม่นพรากกันแล้วสองเฮาบ่ขออยู่ สิขอลาชั่วเมี้ยน เมือฟ้าบ่นาน พ่อเอย

พระยาพาน - (กระทืบบาท) เว้ย! อำมาตย์เจ้าสิว่าจั่งใด ชายผู้นี้มันหยามหน้าเฮาหลาย คั่นบ่ฆ่ามันตาย แม่นบ่หายความแค้น แท้แล้ว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

อำมาตย์ - ทานโทษถ่อน คั่นแม่นฆ่าท้าวบารสให้ตายแล้ว สองเมืองเฮาซิเกิดเป็นเข็ญฮ้ายย่านเกิดเป็นสงครามฮ้อน รบเลวยาดแย่ง คนจักตายบ่น้อย สองก้ำบ่ต่างกัน ขอให้สร้างวัดแข่งกันซะเสด็จพ่อเอ๊ย

พระยาพาน - เอ้า! เอาจั่งซี้เบ๊าะเฮากับเจ้าบารสมาเส็งกัน เฮ็ดอันใดอันหนึ่ง โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เอาบ่

บารส - (พนมมือไหว้) เสด็จพ่อ!....สังมาตัดขาดม้าง ทางสิไต่หากันแท้นอ ขอให้ลูกต่าวคืนไปกราบพ่อทางพุ้น ยกเอาขันหมากแก้วมาสู่เมืองพาน ขอโอมเอาอุษานางไปเป็นใภ้สองเมืองกว้างสิได้มาเป็นเสี่ยว เทียวหากันจ่ายซื้อขายค้าฮุงเฮือง พ่อเอย

พระยาพาน - (เสียงดังฮ้วนๆ) บ่เอา กูบ่คึดอยากได้ ใผ่มาฮวมเป็นดอง นำแล้ว คนเฮ็ดผิดทำนองฮีตคองมีมามายม้างคั่นหากหมายดอมด้วยให้เฮามาขันแข็ง เฮ็ดอารามฝากไว้ พอได้ล้างบาปกรรม ให้เฮ็ดกันค่ำนี้ เอาดาวเพ็กเป็นเกณฑ์ คั่นหากเห็นดาวใสขึ้นกลายปลายไม้ ให้ซู่คนเซายั้ง เก็บของคืนที่ คอยเบิ่งยามฮุ่งแจ้งใผ่สิแล้วก่อนกัน....เอาบ่

บารส - คั่นพ่อเว้าจั่งซั้น แล้วแต่พ่อสิบัญชา ลูกขอยอมโดยคำบ่มีขืนขัดได้ ไปภายหน้าคนเขาสิจำจื่อ ซื่อวัดเขยพ่อเถ้าเส็งสร้างแค่คืน นั่นแล้ว

พระยาพาน - เออ! เอาพวกเสนาอำมาตย์มาอยู่ทางกูพี้ ส่วนพวกแม่หญิง สนมกำนัลไปอยู่ทางพุ้นไป

อุษา - เสด็จพ่อบ่อิตนลูกบ๊อ สังมาขมมาเดียดแท้ สิม่าพี่บารส ให้ตายอีหลีซั่นบ่เสด็จพ่อคั่นหากพี่จำตาย ลูกบ่อยู่เป็นคนแล้ว สิขอตายนำอ้ายคืนเมือเกิดใหม่ ไปอยู่ยั้งเมืองฟ้าฮ่วมกันพุ้นแล้ว

พระยาพาน - เออ! พ่อบ่มีคำเว้าดอก ไปเฮ็ดจั่งสัญญากะแล้วกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-พระยาพานและเสนาเข้าโรง-

บรรยาย - นงนางหล่า ฟังบิดามาต้านต่อ
(กลอนอ่าน) กรรมใดนออีน้อง มาเกี่ยวข้อง สิท่าวตาย
ความฮักชายฮักแท้ มันหลายเด้อให้อุกอั่ง
ส่วนว่า ฮักพ่อแม่นั้น มันคือแก้วและหน่วยตา
คอบเวรมานำต้อง เถิงเฮาให้ไกลห่าง
สิได้จากพ่อแม่เจ้า หรือทางอ้ายส่อง บ่เห็น
จำเป็นน้องสิไปซ่อยผัวขวัญ สร้างวัดไว้นำกันให้เสร็จสมมโนแม้ง

ลูกขอวันทาไหว้ อินตาเทวราช
เชิญองค์พ่อท่อนไท้ มาซ่อยผู้ให้ดั่งหวัง
ขอให้สร้างวัดแล้ว สมดั่งมโนนึก
อย่าให้ศึกติดพัน หมู่ประชาสิฮนฮ้อน
ขอให้สมพรข้า อุษาหวังเด้อคุณพ่อ
อย่าได้รออยู่ช้า มาช่วยลูกผู้กล่าวขอ แด่ท้อน

เจรจา

จำปี - ป๊ะน้องหล้า เฮาพากันไปซ่อยพี่บารสสร้างวัดให้แล้วไวๆ เน๊าะ

อุษา - คนเฮาน้อยซ่ำนี้ สิไปเฮ็ดสู้เสด็จพ่อได้จั่งใด๋ ซ่ำเพิ่นอยากสิฆ่า เสด็จพี่บารสให้ตาย นี้นาเอื้อย

จำปี - มีท่อใด๋ เฮากะเฮ็ดไปท่อนั้น บ่ ต้องไปย้าน จักหน่อยดาวเพ็กสิขึ้นก่อน ป๊ะๆ พากันไป เชื่อเอื้อยโลด เอื้อยมีแนวสิเฮ็ดอยู่แล้ว อีกจักคราวเอื้อยสิไปเฮ็ดโคมไฟ ตั๊วะชุมเสนา ฝ่ายพ่อพระยาพาน ว่าดาวเพ็กขึ้น เขาสิได้เซาเฮ็ด หมู่เฮาฟ้าวเฮ็ดต่อให้แล้วเด้อหล่าเด้อ

อุษา - ป๊ะ เสด็จพี่บารส ฟ้าวพากันไป เดี๋ยวสิบ่ทันฝ่ายเสด็จพ่อของน้อง

บารส - ไปเฮาไปสร้างทางนั้น สิง่ายแล้วกะเด่นงามกว่ากันเน๊าะ

(ซ่อนม่านโปร่งเห็นวัด 2 วัด)

-ผู้แสดงเข้าโรงแฉเห็นคนทำงานขนหิน ดิน ไม้ เป็นรูปเจดีย์และศาลา ดาวเพ็กขึ้น ทำเสียง เอ๊ะ อ๊ะ ทางฝ่ายพระยาพาน พากันล้มตัวนอน ฝ่ายท้าวบารสทำต่อจนเสร็จสมบูรณ์-

-เปิดไฟสว่าง-

-ผู้แสดงทั้งหมดออกมา-

บรรยาย - กล่าวถึงองค์ภูธรท้าว พระยาพานพระพ่อ
(กลอนอ่าน) ท้าวได้ท้าก่อสร้าง อารามไว้แข่งลูกเขย
ท้าวกะเงยหน้าขึ้น เบิ่งอารามบารส
เห็นวัดงามหมดจด อร่ามตาพอป่านย้อย
บาดเบิ่งวัดโตทางนี้ เต็มที ท่านพ่อแม่
มีแต่โครงฮางไม้ บ่ทันแล้ว แม่นจั่งเห็น
หือเป็นเวรของข้อย ปางหลังมาน้าวจ่อง
นำสนองเทื่อนี้ ให้ตายแท้ พ่อแม่เอย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-ลำลา-

- พระ กะออกปากเอิ้น อุษาเอ้ยลูกของพ่อ เจ้านี้เอย
ขอให้ลูกอ่อนน้อย มาฟังพื้นพ่อสิสอนเจ้า นี้แหล่ว

(นางอุษา ท้าวบารส ออกมาไหว้)

พ่อซิลาลูกน้อย ตายจากหนีไกล เจ้าเค้อ

เจรจา (แทรก)

นางอุษา เสด็จพ่อ – ฮือๆ (ร้องไห้)
อย่าได้มีเวรไป ต่อกันในคราวหน้า
อย่าได้มีเวรฮ้าย นำไปน้าวจ่อง (พ่อเค้อ)
ให้สุดกันท่อนี้ ไปหน้าอย่าได้เห็น
อันว่านามกษัตริย์นี้ วาจาต้องตั้งเที่ยง นั้นแหล่ว
คำใดปากออกแล้ว คำนั้นให้เที่ยงตรง
พ่อนี้สู้บ่ได้ สิตายไปหนีจาก เจ้าเอย
ขอให้ลูกอ่อนน้อย มาฟังพื้นพ่อสิสอน
อันว่าผัวของเจ้า เมียเขาซอนกะมีอยู่ นางเอ้ย
เขามีชู้ก่อนเจ้า เฮาเป็นน้อยแม่นอยู่หลัง
ส่วนว่าเจ้าอ่อนน้อย สิฮ่วมเพิ่นผัวเขา
คั่นว่าเนาในเวียง แห่งเขาระวังไว้
ขอให้นางแจ่มเจ้า ซื่อต่อสามีโต
ฟังคำเขา เชื่อความเขาเว้า
แม่นว่ายามซิเว้า วาจาให้ฟังม่วน นางเอย
เผยคำควรท่อนั้น ฟังแล้วถึกหู
ทั้งอย่าลบหลู่เหล้น เถิงบุพการี
ประเพณียีตคลอง ลูกจื่อจำสงวนไว้
คั่นว่าไปภายหน้า บุญผลาถึกปล่อง
บุญสินำสนองส่งให้ โตเจ้านั้นอยู่เย็น.....

กลอนอ่าน *พอแต่เสร็จกล่าวต้าน อกพระแตกสะเด็นหงาย
ท้าวกะเลยมรณาตาย อยู่กลางดงด้าว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ฉากที่ 8

ท้องพระโรงเมืองพะโค

ฉาก - ท้องพระโรงเมืองพะโค (ทำเป็นสถานที่อภิเษกและฟ้อนรำแล้วซ้อนฉากมีห้องบรรทมของนางอุษาอีกส่วนหนึ่งไว้ด้านในเพื่อเชื่อมเหตุการณ์ให้สนมทั้งสี่เข้าไปต่อว่า เสียดสีนางอุษา)

ตัวละคร - พระยาพะโค – มเหสี ท้าวบารส – นางอุษา สนมทั้งสี่ นางกำนัล พี่เลี้ยง ชาย – หญิง เสนา – อำมาตย์ โหร และนางระบำฟ้อนบายศรี

บรรยาย - ท้าวบารส ได้พานางอุษาเสด็จกลับมาเมืองพะโค กราบทูลขอพระบรมราชานุญาตอภิเษกนางอุษาเป็นอัครชายา สร้างความไม่พอใจให้กับสนมทั้งสี่ พวกนางจึงหาทางกลั่นแกล้งโดยการติดสินบนให้โหรทำนายว่าพระโอรสบารสมีพระเคราะห์จะต้องเสด็จป่าองค์เดียว เป็นเวลา 1 ปี จึงจะพ้นพระเคราะห์ร้าย

-ดนตรีโป่งลาง-

-เปิดไฟ-

-ผู้แสดงทั้งหมดถวายบังคมแล้วหมอบเฝ้า-

พะโค	- กล่าวถึงพระบาทเจ้า	เมืองพะโคเป็นใหญ่
(กลอนอ่าน)	กับทั้งองค์นาฏไท้	มเหสีเจ้าแม่เมือง
	นับแต่บารสท้าว	เสด็จดงดั้นป่า
	ได้อุษานาฏน้อย	มาเทียมข้างแห่งบา
	ว่าสมัครฮักหมั้น	นำกันแท้เที่ยง
	ป่คึดเบี่ยงจากน้อง	ยื่นมั่นป่หน่ายหนี
	พระจิ่งโปรดให้ท้าว	อภิเษกสมรส
	ตามกำหนดฤกษ์งาม	ชุมประชามาพร้อม
	พระบาทเจ้า	มเหสียัวรยาตร
	ลุกจากอาสน์นั่งแล้ว	ประทานน้ำจากสังข์
	ระฆังฆ้อง	พิณแคนขับเสพ
	สาวซ่ำน้อย	ทวยฟ้อนฮ่อนระบำ

-โห่ 3 ครั้ง ลั่นฆ้อง 3 ครั้ง-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

-นางระบำฟ้อนบายศรี-

-นำทำนองบายศรีสู่ขวัญอีสาน-

-บทร้องบายศรีสู่ขวัญอีสาน-

(ของเดิม)

- มาเถิดเยอ มาเยอขวัญเอย มาเยอขวัญเอย (ซ้ำ)
หมู่ชาวเมืองมา เบื้องขวานั่งส่ายล้าย
เบื้องซ้ายนั่งเป็นแถว ยอภาชน์นขวัญไม้จันทน์เพริศแพร้ว
ขวัญมาแล้วมาสู่คืงกลม
- เกดแก้วหอมลอยลม ทั้งเอื้องชวนชม
เก็บเอาไว้บูชา ยามฝนพร่ำเจ้าอย่าไคล
ยามแดดสายเจ้าอย่าคลา อยู่ที่ไหนจุ่งมา
รัดด้ายไชยา มาคล้องผ้าแพรกระเจา

-ดนตรีรับทำนอง-

- อย่าเพลินเผลอมาเยอขวัญเอย มาเยอขวัญเอย (ซ้ำ)
อยู่แดนดินใดหรือฟ้าฟากไกล ขอให้มาเฮือนเฮา
เผืออย่าคิดอาลัยชู้เก่า ขออย่าเว้าขวัญเจ้าจะตรม
- หมอกน้ำค้างพร่างพรม ขวัญอย่าเพลินชม
ป่าเขาลำเนาไพร เชิญมาทัดพวงพะยอม
ทาน้ำหอมให้ชื่นใจ เหล่าข้าน้อมแต่งไว้
ร้อยพวงมาลัย จะคล้องให้สวยรวย

-ดนตรีรับทำนอง-

-ผู้แสดงนั่งลงถวายบังคม-

-หมอบเฝ้า-

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

พะโค - ปิตุราชเจ้า อวยพรโอรส
(กลอนอ่าน) สุนิสานาฏน้อย จงยื้นหมั้นหมื่นปี
ตั้งแต่นี้ ให้ครองราชย์เวียงชัย
ปกครองหมู่ประชาชี พ่อสิถือศีลสร้าง
ซิปล่อยวางการบ้าน การเมืองบ่ข้องเกี่ยว
หวังสิ่งเดียวแต่ห้อง นิพพานพุ้นดั่งพุทโธ

เจรจา

พะโค - พ่อ แม่ กะเฒ่าแก่แล้ว พ่อสิขอมอบบ้านเมืองให้เจ้าปกครองแทนพ่อดี้ขอให้เจ้าจงตั้งมั่น อยู่ในทศพิธราชธรรมฮีตคอง ที่ดี พ่อกับแม่นี้ขอให้เจ้าทั้งสองจงมีความสุขตลอดไปเด้อ

บารส – อุษา - โดยข้าน้อย ขอบพระทัยเสด็จพ่อ – เสด็จแม่ พระเจ้าข้า

สนม ส่วนว่านางสนมเหล้า บารสมันขนเดียด
ลุกออกมาทูลไหว้ เหนือหัวเจ้าพ่อเมือง
อันว่าตัวของข้า ยินดีเหลือขนาด
อันที่พระบาทไท้ เวนบ้านมอบเมือง
ให้กับบารสท้าว เป็นกษัตริย์เหนือหมู่
อยากฮู้กาลมื้อหน้า ว่าดีฮ้ายจั่งใด๋
ขอพระพ่อโปรดให้ โหรทายเบิ่งสาก่อน
เผื่อว่ามีเหตุฮ้อน เข็ญข้องเมื่อลุน
สิได้หาทางแก้ เสียเคราะห์เข็ญหาย
ให้เกิดสุขซ่ำบาย ซู่ทุกคนภายหน้า

เจรจา

สนม - ขอเดชะ พระเจ้าข้า มื้อนี้เป็นมื้อสรรวันดี ผู้ข้าทั้งหลายขอแสดงความยินดีแด่พระองค์ที่ได้จัดการอภิเษกสมรสให้แก่พระโอรส แล้วได้เวนมอบบ้านเมืองให้พระโอรสปกครองเป็นสิ่งที่หมู่คนจักได้แซ่ซ้องสรรเสริญ เพื่อความสุขของประชาราษฎร แต่ผู้ข้าเห็นว่าลองให้โหรหลวง ทำนายทายทักเบิ่งดวงชะตาบ้านเมืองกับพระโอรส สาก่อนว่าสิเข้ากันได้บ่ ขอได้โปรดเกล้าทรงพิจารณาเบิ่งแน่ถ่อน พระเจ้าข้า

พะโค - เออ! ที่เจ้าเว้ามากะดีคือกัน เจ้าไปเอิ้นโหรหลวงเข้ามาหามาทวยเบิ่งดุ๋ไปเดี๋ยวนี้

สนม - โดยข้าน้อย (ถอยออกมา ไปกระซิบกับโหรหลวงเข้ามาหน้าพระที่นั่ง)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรยาย - นางสนมเก่าท้าว มันกะคึดอิจฉา
(กลอนอ่าน) ออกมาหาโหรหลวง ให้แต่งแปลงคำเว้า
บอกว่าโอรสท้าว มีเคราะห์หนักหนา
ให้ออกจากพารา ดุ่งเดินไพรกว้าง
ไปองค์เดียวท่อนั้น เป็นเวลาปีหนึ่ง
แล้วจั่งกลับต่าวบ้าน เมืองกว้างพะโค
คั่นแม่นท่านเฮ็ดได้ เงินคำของฝาก
ข้อยสิหาให้เจ้า หลายล้นเที่ยงจริง
ความอันนี้ เก็บงำอย่าเผยบอกใฝ่เด้อ
หากว่ามีผู้ฮู้ ตนเจ้าแม่นบ่ยื้น แท้แหล่ว

โหร - โดยข้าน้อย (มเหสีพาโหรเข้าเฝ้า)

เจรจา

โหร - ขอถวายบังคมญาพ่อญาแม่ มีอันใดมอจั่งให้ข้าพระองค์มาเฝ้าพระเจ้าข้า

พะโค - เออ เฮาแต่งงานลูกแล้ว สิยกเมืองให้บานั่งแล้วสิไปจำศีลอยู่ในดงพุ้น กะเลยคึด อยากฮู้ดวงเมืองกับลูกอ่อน มันสิผูกกันได้ คือด้ามดั่งหลังบ่เด

โหร - โดยข้าน้อย

บรรยาย - แต่นั้นโหรก็จับสอต้อง กระดานหินอันเก่า
(กลอนอ่าน) เอายามวันเดือนปีตั้ง ลงไว้หว่างกลาง
เอาดวงบารสท้าว วางไว้ในที่ทางสูง
ทางใต้เป็นดวงเมือง ซิซ่อยชูบาท้าว
เป็นดวงอุปถัมภ์ให้ บาคราญมียศใหญ่
เป็นอาจใต้ลุ่มฟ้า มีท้าวผู้เดียว
หากแต่ฮูฮาเถ้า ถึกสนมทั้งสี่
บังคับให้ ทวยเบื้องบ่ดี
จำต้องมุสาเจ้า ตนพ่อพระยาเมือง
ว่าบารสมีเคราะห์ สิเกิดเข็ญแฮงฮ้าย
เถิงตายแท้ ทางเดียวพอสิซ่อยได้นั้น
ให้บาออกจากบ้าน ไปเนายั้งอยู่ดง ก่อนถ้อน
โหรฮ่ำแล้ว เลยขาบทูลคดี
ตามที่ใจตนคึด ใส่ความบาท้าว

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เจรจา

โหร - โอ้ยๆ สังมาเป็นจั่งซี้นอญาพ่อญาแม่

มเหสี - อ้าวพ่อหมอเป็นจั่งใด คือว่าจั่งซั้นหือ

พะโค - เป็นหยังหมอ เว้ามาโลดบ่ต้องย้าน

โหร - พระอาญาบ่ม้มเกล้า คือว่าดวงชะตาพระโอรสบารสมีพระเคราะห์ฮ้ายแฮงกว่าแต่ก่อน อาจเถิงตายได้ไวๆ นี้ล่ะโดยข้าน้อย

พะโค - (เสียงดัง) บ๊ะ! เบิ่งดักแน่ คีแล้วบ่? เคราะห์แนวใด มีทางแก้บ่? หือมึงตั๋วะกู เว้ามาดู๋!

โหร - (เสียงสั่น ตกใจกลัว) โอย! ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายชีวิต ตามตำราก็ว่าจั่งซั้นแล้ว พระเจ้าข้าเบิ่งดวงพระชาตาพระโอรสแล้ว ตกเกณฑ์พระรามเดินดง ทางแก้ก็เฮ็ดคือพระรามนั่นแล้ว จั่งสิเหมิดเคราะห์ได้โดยข้าน้อย

มเหสี - อ๊าอ! บาซางว่าแท้ ลูกเฮาถือเป็นจั่งซั้น แล้วสิเฮ็ดจั่งใด เว้ามาเบิ่งดู๋พ่อหมอ

โหร - (ประนมมือทูล) โดยข้าน้อย ตามตำราก็ให้พระโอรสเสด็จออกเดินป่า เป็นเวลาหนึ่งปีก่อน จั่งคอยเข้าพระนครจั่งซิเหมิดเคราะห์ฮ้ายเทื่อนี้ คั่นบ่เป็นคือว่านี้ผู้ข้าขอถวายชีวิต สุดแท้แต่สิโปรดถ้อน พระเจ้าข้า

พะโค - (ถอนใจ) เออ! เอาจั่งใดกะเอา สิให้ท้าวบารสออกเดินป่ามื้อใดล่ะ

โหร - (ประนมมือ) ขอเดชะ ไวท่อใดแฮงดี คั่นบ่ขัดอันใด มื้ออื่นมื้อฮือกะได้ ซิได้เหมิดเคราะห์ไวๆ พระเจ้าข้า

มเหสี - ฮือๆ แม่ก็มีลูกผู้เดียว เถ้าแก่แล้วก็อยากฝากผีฝากไข้ อยู่นำคนๆ นั้นสิหนีจากไปอีก อิโตนลูกใภ้แม่เด้ แต่งงานกันบ่ทันพอมื้อทางผัวสิจำจากสาแล้ว จักว่าเป็นกรรมสังแท้ มาดึงให้ห่างกันลูกเอย

อุษา - (สะอื้น) ช่างเถาะเสด็จแม่.....คือสิแม่นเวรของข้าน้อยมันแล่นมาเถิงเดยพากคู่สกุณา จั่งเกิดมานำต้องแม่เอย

บารส - โอนอ อุษาหล่าฟังคำพี่ก่อน เทื่อนี้กรรมแล่นต้อง ดังคำเถ้าพ่อโหร พี่นี้มีเคราะห์ฮ้ายหนักยิ่งเถิงตาย จำตั้งตามคำโหรบ่อาจขัดขืนได้ ทั้งเสด็จพ่อเจ้า มีราชบัญชาตรัสให้เป็นไปดั่งคำพ่อโหรทูลท้วง พี่บ่ได้แหนงน้องเป็นคำจริงเที่ยง แม่นสิเดินป่ากว้างไกลน้องกะบ่ลืม ได้แล้ว.....เชื่อพี่เถาะ

พะโค - เอาละๆ มันหากเป็นไปแล้ว ตามกรรมคือโหรว่านั้นละ อย่าพากันทุกข์ฮ้อนเป็นฮ้ายบ่ควรดอกนา กะให้บารสท้าวไปตกแต่งเตรียมการ เพื่อว่าอีกบ่นานซิออก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

เดินทางแล้ว ขอให้มารดาเจ้ากับสนมทั้งสี่ คืนสู่ห้องโฮงกว้างแห่งเฮา ปล่อยให้บารสท้าวกับน้อยอ่อนอุษา มีวาจาสิสั่งลากันนั้น.....ไป....ไปหมู่เฮา

-ตัวละครทั้งหมดเข้าโรง เหลือ อุษา – บารส-

ลำลา

แต่นั้นบารสท้าว
บ่อยากจากเมียขวัญ
แต่งงานกันบ่พอมื้อ
ช่างมาเสียใจหลาย

บรรยาย (รอก่อน)
(กลอนอ่าน)

- ท้าวเลยออกปากต้าน
อ้ายสิจากอ่อนน้อย
จงอยู่ดีเด้อน้อง
เพียงขวบปีท่อนั้น
พี่ขอฝากพ่อแม่อ้าย
เอาเพิ่นเป็นโพธิ์ทอง
เจ้าจงครองตนไว้
สิมาออกปากเกี้ยว
ขอให้สายใจหมั้น
เจ้าอย่าไปแลเหลียว
เขาประสงค์ลวงเล่น
พอมันสมมักแล้ว
มันบ่ยินดีเลี้ยง
จงถนอมตนจื่อไว้
การเฮือนเฮามีมากล้น
ฟืมหูกควายเขาคำ
ข้าว และน้ำ
อย่าให้อึดอยากไฮ้
เป็นหญิงนี้
แนวใด๋ดีนั้นละน้อง
น้ำตาหย่าวลงรินไหล
อุษานงนางน้อย
คือสิได้ด่วนจากเมียขวัญ
วาสนานอคราวนี้
กับอุษาเมียมิ่ง
เดินค้นสู่ดง
คองคอยถ่าพี่
ตนอ้ายสิด่วนมา
ให้น้องเบิ่งบัวริบัติ
ซู่วันแลงเช้า
แม่นชายใด๋กะตามช่าง
โตเจ้าอย่าเล่าหลง น้องเอ้ย
ฮักพี่เพียงชายเดียว
เล่าหลงชายชู้
หวังชมทรัพย์สิ่ง
มันสิฟ้าวฟั่งหนี นางเอ๊ย
มักหญิง ผู้ใจง่าย
คำอ้ายที่สั่งสอน
ให้ฟ้าวฟั่งทำเอา
ไฮ่นา เฮานั้น
เงินคำทุกสิ่ง
หาไว้ใส่เฮือน
เฮือนสามน้ำสี่
ฮีตคองหมั้นอย่าเล่าลืม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

นางสนม 3 - คั่น มันแม่นมีใจเป็นคน มันสิยอมให้ผัวเพิ่นเอานำอยู่บ่ กูกะเห็นแต่หมู หมา งัว ควาย ตั๊ว

นางสนม 4 - เกิดเป็นมื้อมันสิมีความคิด อยากสิเฮ็ดหยัง นั่งนอน กินอิ่มแล้ว กะอยากมีผัว ตั๊วอีคนจังไร คนหน้าด้านแล่นนำผัวผู้อื่นแม๊ะ

อุษา - ญาเอื้อย อย่าสิว่า อย่าสิด่าน้องหลาย เรื่องทั้งเหมิดมันเป็นจั๋งใด๋ เอื้อยกะสิฮู้อยู่แก่ใจตั๊ว

นางสนม 1 - ใผ๋ ไปเอิ้น ไปเชิญมึงมาเมืองกู ฮึ คำเดียวกูกะบ่ได้ ไปเชิญมึงมาบ้านเมืองกูนา

นางสนม 2 - อีคนตัณหา หลายแม๊ะ มันมาสิข่มความอยากได้ตี๊ แนวสันดานคนเคียวแม้แต่พระฤาษีมันกะบ่เลือก นับประสาหยัง เสด็จพี่บารส ผู้งามรูปหล่อปานนี้ มันสิยอมให้หลุดมือ ฮึ้ย! คนหน้ามึน

นางสนม 3 - เหอะ เฮ่ย! มาเบิ่งซอยกันเด้อ พ่อแม่ พี่น้องคนหน้าด้าน แล่นนำผัวเขา ฮึ้ย! อีตอแหล เฮ็ดเป็นเคี่ยม

นางสนม 4 - ฮึ้ย! สิว่าหยัง แต่พ่อพระยาพาน ได้มันแล้วมันกะนอกใจมานักอ้ายบารส แล่นมานำจนพ่อพระยาพานตรอมใจตาย หย้อนคนเคียวนี่ตั๊วะ ไปเด้อมึงสิไปตายทางใด๋ ให้มึงฟ้าวหนี ไปจากบ้านเมืองกู เดียวนี้

-นางสนมทั้ง 4 เข้าไปจิกหัวทุบตีนางอุษา-

นางสนม 1 - เอ้าละมื้อนี้ ได้ตบมันสาใจแล้วเฮาไปกันเถาะ

นางสนม 2 - มึงบ่อยากเจ็บโตอีก กะฟ่าวไปซะโดยดี

นางสนม 3 - (หัวเราะเยาะ) อุ๊ย! กินผักตบซะแม่นแซบหลาย

นางสนม 4 - มึงจำไว้ นี่ คือคำสอน ของหมู่กู สิบอกให้มึงฮู้สำนึกก่อนมื้อนี้

-นางสนมทั้งสี่เข้าโรง-

ลำ - เจ็บใจเด้ๆ ข้อย คนพลอยมาโดดเดี่ยว
ถึกเขาตีด่าป้อย นอนซ้ำอยู่ซู่คืน
สุดฝืนฟังคำฮ้าย เจ็บอายเหลืออนาถ
เขาว่าย้าดคู่ซ้อน เป็นชู้แม่นบ่อาย
กรรมอีหยังของข้อย ได้ชู้เพิ่นมาครอง
ฮักสำรองซอนชม ผู้เพิ่นใผ๋ประสงค์ใกล้
ของเพิ่นฮักเพิ่นใคร่ เฮาอย่าไปแวจ่อง
บาปสินำสนอง ให้ทุกข์ใจบ่สิ้นกรรมนั้นจ่องเถิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY